

Vaste commissie voor Justitie en Veiligheid, rondetafelgesprek over 1F, 9 juni 2022

Bijdrage van mr. Caroline Buisman, ~~Minister van Justitie en Veiligheid~~

Knelpunten voor de verdediging

Graag uw aandacht voor het volgende: Een dertigtal Nederlanders afkomstig uit Rwanda, stuk voor stuk volledig geïntegreerd in de Nederlandse samenleving, riskeert hun Nederlanderschap te verliezen op grond van beschuldigingen van betrokkenheid bij de genocide in Rwanda in 1994. Deze beschuldigingen zijn in vele gevallen slechts afkomstig van anonieme bronnen in Rwanda en verwerkt in individuele ambtsberichten. Het doel is om de betrokkenen uit te zetten of uit te leveren naar Rwanda, naar dezelfde autoriteiten van wie ze eerder van zijn gevlucht. In Nederland werden ze erkend als vluchteling en verschillende malen door de '1-F' molen gehaald. Maar nadat de justitiële samenwerking tussen Nederland en Rwanda versterkte, werden er afspraken gemaakt om de strafrechtelijke vervolging van, uit Rwanda gevluchte genocideverdachten, grondiger aan te pakken. Nederland gaf hier gevolg aan door een groep uit Rwanda afkomstige Nederlanders nogmaals te screenen op mogelijke betrokkenheid bij deze genocide, nog net voordat ze hun nationaliteit 12 jaar of langer bezitten, waarna intrekking van de Nederlandse nationaliteit slechts kan na een veroordeling in Nederland voor genocide, misdrijven tegen de menselijkheid of oorlogsmisdrijven. Maar zelf berechten wil Nederland niet meer, dat wordt aan Rwanda overgelaten.

Intrekking van de Nederlandse nationaliteit gevolgd door uitzetting/uitlevering past in het Nederlands beleid om geen 'safe haven' te willen bieden aan oorlogsmisdadigers of genocideplegers. Dit mag een goed streven zijn, maar een even belangrijk doel is om zorg te dragen dat mensen de stempel 'genocidair' niet zonder gegronde reden krijgen opgelegd, zeker gelet op de zeer vergaande consequenties van zo'n stempel. Hier gaat het volledig mis.

In alle zaken is de rode draad dat ambtsberichten vrijwel het enige "bewijs" vormen en dat sprake is van een vergaande geheimhouding waardoor er geen sprake is van een eerlijke rechtsgang. Het gaat om ambtsberichten die worden opgesteld door het Ministerie van Buitenlandse Zaken die hiervoor gebruik maakt van een anonieme vertrouwenspersoon die op zijn of haar beurt anonieme informanten heeft ingeschakeld. Het gaat om feiten die zich inmiddels ruim 28 jaar geleden hebben voorgedaan en anonieme bronnen die niet eerder met hun beschuldigingen naar buiten kwamen. Geen enkele genocideoverlevende of andere getuige is uit eigen initiatief naar voren gekomen. Er zijn geen of nauwelijks andere aanwijzingen dat een van de Rwandees-Nederlandse verdachten een rol in de genocide heeft gespeeld.

Op de vertrouwenspersoon wordt nauwelijks controle uitgeoefend en er zijn geen regels waaraan zijn/haar onderzoek moet voldoen. De vertrouwenspersoon hoeft zijn/haar onderzoeksmethode niet te verantwoorden en hoeft geen bewijs van zijn werkzaamheden te leveren, zoals transcripties of bandopnames van de verhoren en kopieën van de identiteitsbewijzen van de getuigen. Dit resulteert in een rapport dat niet meer is dan een weggelakte samenvatting van hetgeen de anonieme onderzoeker van de anonieme bronnen zegt vernomen te hebben, vaak zonder concrete omschrijvingen van feiten, data en andere betrokkenen of namen van slachtoffers. Het is onduidelijk hoe vertrouwenspersonen aan hun getuigen komen, terwijl de controle van hun betrouwbaarheid cruciaal is om de waarde van hun verklaringen te kunnen beoordelen. Ook heeft hij/zij geen plicht om zowel belastende als ontlastende omstandigheden te onderzoeken. Vele van de potentieel ontlastende getuigen wonen niet in Rwanda en worden derhalve zo wie zo niet ondergevraagd.

Desondanks wordt zo'n anoniem rapport in Nederland blind vertrouwd en als een deskundig rapport gekwalificeerd, en mag de inhoud ervan voor waar worden aangenomen tenzij de betrokkene concrete aanknopingspunten voor twijfel naar voren kan brengen. Dit blijkt in praktijk onmogelijk te zijn, omdat alle vormen van bewijs ingevoerd door betrokkene stelselmatig van de hand worden gewezen. Zo worden

contra-expertises in vrijwel alle gevallen niet als zodanig erkend, en verklaringen van de niet-anonieme getuigen a décharge stelselmatig verworpen, omdat ze “niet uit objectieve bron” zouden zijn (terwijl de objectiviteit van getuigen à charge op voorhand wordt aangenomen), of omdat zij niet op de hoogte waren van alle activiteiten van de betrokkene gedurende de gehele periode van de genocide. Dit zijn standaarden waar niemand aan kan voldoen, en de getuigen-à-charge niet aan hoeven te voldoen. Van de getuigen-à-charge hoeft niet eens te worden vastgesteld of hun feitenrelaas is gebaseerd op hun persoonlijke waarnemingen of dat ze het van anderen hebben gehoord.

Er wordt dus met twee maten gemeten: Aan de ene kant mag de staatssecretaris volstaan met het opwerpen van vermoedens die slechts worden gestaafd met verklaringen door anonieme personen wiens feitelijke kennis, objectiviteit en onpartijdigheid niet hoeft te worden aangetoond. Aan de andere kant moeten onze cliënten met zeer beperkte middelen bovenmatig deugdelijk bewijs aanleveren om vermoedens te ontcrachten. Deze ongelijke maatstaf leidt ertoe dat, als iemand eenmaal wordt beschuldigd van genocide in een anoniem ambtsbericht, hij of zij daar de facto niets meer tegen in kan brengen, terwijl de gevolgen van bijzonder ernstige aard zijn.

De politieke context in Rwanda kan in deze zaken niet genegeerd worden. Alle internationale mensenrechtenorganisaties signaleren de slechte staat van de rechtsstaat in Rwanda en het feit dat politieke tegenstanders met alle middelen onder druk worden gezet, ook buiten de Rwandese grenzen. Bovendien heeft de Rwandese president, leider van de Rwandan Patriotic Front (RPF), er belang bij om de geschiedenis van de Rwandese genocide zo zwart-wit mogelijk neer te zetten, waarin vrijwel alle Hutus collectief schuldig zijn aan de genocide en de RPF niet of nauwelijks internationale misdrijven hebben gepleegd. Er zijn al ruim twee miljoen Hutu Rwandesen wereldwijd voor deelname aan de genocide berecht. Volgens deskundigen ligt dat getal veel hoger dan het mogelijk aantal daadwerkelijke daders. Met name de gacaca rechtbanken hebben vele genocide verdachten berecht. Volgens de gacaca wetgeving was het een strafbaar feit om informatie achter te houden en er werden wekelijks verplichte buurt bijeenkomsten gehouden om schuldigen aan te wijzen. Gelet hierop is het significant dat de namen van vele van de verdachte Rwandese Nederlanders in de gacaca rechtspraak niet voorkomen. In vrijwel elk gerecht dat zich bezig heeft gehouden met de berechting van de Rwandese genocide, hebben getuigen eerdere belastende verklaringen tegen genocideverdachten ingetrokken en verklaard dat deze vals waren en ze deze onder druk hadden afgelegd.

Velen van de betrokken Rwandees-Nederlanders hebben banden met de oppositie van de huidige regering in Rwanda, die ze maar al te graag als ‘genocidair’ wil wegzetten. Deze banden maakt hen dus kwetsbaar om (vals) van genocide te worden beticht. Als de regering al niet direct het proces beïnvloedt, is er nog altijd het risico dat anonieme bronnen, dan wel de vertrouwenspersonen zelf, het als hun opdracht zien om de betrokkenen vals te beschuldigen. De ongecontroleerde, geheime en onrechtvaardigde methode van bewijsvergaring in Nederland tegen deze opposanten kan derhalve ongewild de huidige Rwandese president helpen in het uitschakelen van zijn politieke tegenstanders in het buitenland.

Ik verzoek de Nederlandse overheid hierbij om deze realiteit onder ogen te zien, de Rwandees-Nederlandse betrokkenen de bescherming te bieden waar zij in een rechtsstaat als Nederland recht op zouden moeten hebben – namelijk een eerlijke rechtspraak-, en dat de Nederlandse overheid erkent dat een eenmaal verkregen nationaliteit niet slechts een gegeven voordeel is dat naar willekeur en zonder waarborgen kan worden ingenomen, maar onderdeel is van iemands identiteit en persoon. Indien er duidelijke aanwijzingen zijn dat iemand zich heeft schuldig gemaakt aan de genocide in Rwanda is er een alternatief: berechting hier in Nederland.